

УДК 94 (477. 63) «1925/1927»

Н.Р. РОМАНЕЦЬ

РЕПРЕСИВНА ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНСЬКОМУ СЕЛІ В ПЕРІОД НЕПУ**Романець Наталя Радомирівна** – докторант Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара, кандидат історичних наук, доцент

У статті досліджено особливості репресивної політики радянської влади в українському селі в період непу
Ключові слова: селянство, репресії, політика, ДПУ, українське село.

В статье исследованы особенности репрессивной политики советской власти в украинском селе в период нэпа.
Ключевые слова: крестьянство, репрессии, политика, ГПУ, украинское село.

The article is devoted to investigation of the features of repressive policy of soviet power in the ukrainian village during the new economic policy.

Key words: peasantry, repressions, policy, GPU, ukrainian village.

© Н.Р. Романець, 2012

Тема політичних репресій, їх роль у становленні сталінського тоталітарного режиму належать до «вічних» тем, актуальність яких не зменшується з плином часу. Зростаючий інтерес істориків до дослідження більшовицької репресивної системи пов'язаний як з можливістю залучення більш широкого кола джерел, раніш недоступних науковцям, так і з потребою осмислення феномена тоталітаризму, окремі фантоми якого час від часу з'являються на пострадянському просторі. Важливою складовою репресивної проблематики стала «селянська лінія» у каральній політиці більшовицької влади. І якщо період «великого перелому» кінця 20-х-початку 30-х рр. ХХ ст. досліджений науковцями досить детально, то доба непу, незважаючи на появу праць В. Ченцова [9], В. Данилова [6], С. Кокіна [7], потребує окремої уваги істориків. Тому метою даної розвідки є висвітлення особливостей репресивної політики радянської влади в українському селі в період «справжнього непу» (1925–1927 рр.).

За визначенням російського історика В. Данилова, період з 1925 р. до літа 1927 р. став для села часом «справжнього непу – без примусових хлібозаготівель і непосильних податків» [6, с. 7]. Запровадження нової економічної політики дозволило Кремлю заспокоїти й нейтралізувати селянство, а органам держбезпеки ліквідувати селянський повстанський рух. У 1926 р. ДПУ УСРР дійшло висновку, що «село, яке виступало основною базою петлюрівщини, в результаті нашої національної та економічної політики змінило обличчя і від петлюрівщини в масі відійшло. Село настільки змінило своє ставлення до радвлади, що навіть його куркульська частина не піде на даний момент на активний збройний виступ» [3, арк. 20].

Протягом 1925-1927 рр. ОДПУ СРСР зафіксувало зміну «форм антирадянських проявів на селі». Якщо у попередній період антирадянський рух у сільській місцевості знаходив вираження у бандитизмі, діяльності антирадянських партій (есерів, монархістів тощо) й повстаннях, то під час

«справжнього непу» «антирадянські прояви» зводилися до наступних явищ: «1) контрреволюційна агітація; 2) поширення антирадянських листівок; 3) агітація за селянські союзи; 4) куркульські і антирадянські угруповання; 5) куркульський терор і політхуліганство; 6) захоплення низового радянського і кооперативного апарату антирадянськими елементами; 7) масові виступи» [8, с. 626].

В умовах «справжнього непу» провідним напрямком у діяльності органів держбезпеки став збір інформації, який дозволяв відстежувати всі процеси, що відбувалися в українському селі, та вчасно реагувати на небезпечні «антирадянські прояви». Згідно з резолюцією «Про інформаційну роботу на селі», ухваленою на з'їзді начальників місцевих апаратів ДПУ УСРР у червні 1925 р., перед інформаційною мережею ДПУ республіки ставилось завдання висвітлювати «основний процес, що відбувається на даний момент в селі, – розшарування села», а також «пов'язані з ним економічні і політичні зміни, зростання впливу куркульства й ухили бідняцтва» [2, арк. 61]. Оскільки органи держбезпеки вважали українське село (його куркульську частину) разом з «українською інтелігенцією та напівінтелігенцією» «складовими елементами української контрреволюції», то інформаційна мережа ДПУ УСРР працювала й у цьому напрямі [3, арк. 20]. Циркулярний лист ДПУ УСРР «Про українську громадськість» від 30 березня 1926 р. зобов'язав окривділи ДПУ встановити, «якими прийомами і засобами здійснюється практичний зв'язок між міською українською інтелігенцією і селом, якими шляхами ведеться антирадянська діяльність на селі з боку української інтелігенції, як реагує село на цю роботу» [3, арк. 30 Зв.].

Щоб забезпечити збір потрібної інформації, ДПУ планувало розширити інформаційну мережу, завербувавши не менш ніж двох інформаторів на район, об'єднаний сільрадою. «Основним кадром інформаторів» для органів держбезпеки республіки мав стати «активний середняк», тобто та частина

селян, «які дуже зло критикують Радянську владу, часто виступають на сходах і з'їздах, і, на перший погляд, здаються антирадянські настроєними» [2, арк. 62]. Потрібно віддати належне українським чекістам: використання, як інформаторів, середняків-активістів, «своїх серед чужих», дозволяло провокувати селян на «антирадянські розмови», щоб виявити і вилучити тих, хто становив потенційну або реальну небезпеку для існуючої влади.

Паралельних інформаторів рекомендувалося вербувати «з сільської бідноти та інтелігенції, найкраще з вчителів або агрономів». Якщо в силу якихось причин це було неможливо, інформаторів дозволялося набирати навіть «з посів, кооператорів, куркулів, підпільних адвокатів» [2, арк. 62]. Щоб побудувати ефективну інформаційну мережу без «мертвих душ», потенційних інформаторів перевіряли щодо їх минулої роботи, впливу на селянство, а також здатності виконувати завдання ДПУ.

Для покращення й здешевлення зв'язку окривдділу ДПУ з інформаторами створювалася резидентура – «один резидент на адміністративний район». Резидент спрямовував роботу інформатора та інструктував його в усній формі з тих завдань, які він отримував від окружного відділу ДПУ, «давав інформатору завдання, що впливали з його повідомлень». Разом з тим резидент не мав права виступати від імені ДПУ або вербувати інформаторів. Резидент повинен був займатися «якюсь радянську посаду – справжню, а не фіктивну», яка дозволяла б йому регулярно їздити районом [2, арк. 63]. Інформаційним апаратом на селі керував уповноважений ДПУ, який підтримував зв'язок з резидентурою, давав їй завдання, вербував інформаторів і резидентів. Саме уповноважений відповідав за достовірність отриманої інформації, а тому був зобов'язаний її перевіряти. Як свідчать документи, найбільше в період «справжнього непу» більшовицький режим турбувало зростання громадської і політичної активності селянства, що знаходило вираження у вимогах створення селянського союзу. Так, якщо у 1924 р. в Україні зафіксували лише один виступ за організацію селянських союзів, то у 1925 р. – 50, у 1926 р. – 338, у 1927 р. – 478, найбільше – у Запорізькому, Дніпропетровському, Херсонському і Зінов'євському округах [8, с. 631]. Головними причинами поширення агітації за організацію селянських союзів було невдоволення селянства «ножицями цін»: високими цінами на промислові товари і падінням цін на хліб», «товарний голод, нерівність у матеріальному становищі робітників і селян» [8, с. 786; 10, арк. 10]. Селянські союзи розглядалися більшістю мешканців села, як організації «всіх хліборобів» для представництва й захисту їх політичних і економічних інтересів, тобто щось на кшталт селянської профспілки або масової громадської організації.

Небезпеку поширення серед селян ідеї створення селянських союзів органи держбезпеки вбачали у можливості їх організаційного оформлення у вигляді окремих осередків. І хоча протягом 1924-1928 рр. таких випадків не було зафіксовано, ДПУ вистачило того, що «навколо окремих агітаторів гуртуються співчуваючі і створюють щось на зра-

зок неформальної групи» [8, с. 789]. Чекістів непокоїло й те, що питання створення селянських союзів обговорювалося не лише в приватних розмовах, але й на різноманітних зборах мешканців села. Так, протягом 1925 р. «у Могилев-Подільському окрузі, Луганському і деяких інших округах під час проведення безпартійних селянських конференцій окремі селяни вносили пропозиції про доповнення порядку денного питанням про селянські союзи» [3, арк. 50 Зв.]. Крім того, органи держбезпеки виявили багато випадків поширення листівок з закликами до створення селянського союзу. В Україні ДПУ ліквідувало декілька «куркульських угруповувань», які пропагували необхідність організації селянського союзу і «за умови відповідного керівництва та тривалого існування могли легко перетворитися на первинні осередки селянського союзу» [8, с. 789].

Організаційне оформлення селянського союзу, на думку органів держбезпеки, загрожувало тим, що куркульські елементи збиралися використати об'єднання селян для боротьби проти радянської влади. У спецповіді ДПУ УСРР від 3 вересня 1926 р. зазначалося, що, крім економічних мотивів, створення селянських союзів існують і політичні: «селянство, особливо його заможна частина, кажучи про порівняно благополучне життя робітничого класу, ставить питання про сутність Радянської держави, Радянської влади і диктатури пролетаріату, вказуючи, що ця диктатура є диктатурою меншості і що за відповідної організації селянських союзів вони будуть боротися ... за заміну диктатури пролетаріату диктатурою селянства» [10, арк. 6].

Авторами ідеї організації селянських союзів органи ДПУ УСРР традиційно вважали «українські контрреволюційні елементи», які нібито намагалися їх очолити й розвинути. До популяризаторів ідеї організації селянських союзів зарахували українську сільську інтелігенцію та інтелігенцію селянського походження, яка на той час перебувала у вищих навчальних закладах Києва, Харкова та інших міст. Органи держбезпеки намагалися довести зв'язок між ініціаторами створення селянських союзів та українськими емігрантськими колами, стверджуючи, що нібито «у більшості випадків інтелігенція...проводила роботу щодо організації різних селянських союзів... під впливом і керівництвом емігрантських організацій за кордоном» [10, арк. 11].

У боротьбі з селянськими союзами українські чекісти планували застосувати превентивні заходи, оскільки організація такого союзу, «хоча б у районному масштабі», значно б ускладнила ліквідацію цього руху. Органи ДПУ небезпідставно вважали, що «виникнення хоча б одного такого «Союзу» стане поштовхом для подальшої їх організації в інших районах республіки» [3, арк. 50 Зв.]. Тому перед органами ДПУ ставилось завдання не допустити організації осередків селянських союзів, виявити осіб, що поширюють ідеї їх створення, і «своєчасно нейтралізувати їх діяльність». Ініціаторів створення селянських союзів рекомендувалося «обережно компрометувати в очах селянської маси, використовуючи для цього всі можливі засоби (ви-

явлення кримінальних злочинів і передання до суду)». Нейтралізація ініціаторів селянських союзів мала здійснюватися як по лінії ДПУ: «відбирання підписки про припинення антирадянської діяльності, про невиїзд тощо», так і через радянські органи: переведення до інших районів, звільнення з служби [3, арк. 50 Зв.]

У період «справжнього непу» об'єктом пильної уваги органів держбезпеки були і так звані «куркульські групи», тобто «нелегальні організації, створені куркульством разом з антирадянським і ворожими радвладі елементами села», «що ставлять за мету організований опір міроприємствам радвлادی, активну боротьбу з біднотою і радянським активом, захоплення низового радянського апарату або тиск на нього з метою викривити класову політику влади на користь селянської куркульської верстви» [8, с. 636]. Протягом 1926-1927 рр. органи ДПУ УСРР викрили у республіці 445 куркульських угруповань, із яких 80 – проти діяли землеустрою, 7 – податковій політиці, 275 – виступали за перевибори сільрад і 2 – за організацію селянських союзів, 21 – зривали роботу низового радянського апарату і громадських організацій, 51 – мали «явно політичний антирадянський характер» [8, с. 1030]. Приміром, у 1926 р. Роменський окрвдділ ДПУ ліквідував «куркульську організацію», «контрреволюційна діяльність якої зводилася до «попередньої роботи з висунення до сільрад своїх людей, проведення агітації за провал партійних кандидатів», збору зброї, «широкої агітації серед населення», для чого «були організовані драматичний гурток і гурток бандуристів» [3, арк. 28 Зв.]

Виникнення перших куркульських груп ОДПУ пов'язувало з виборчою кампанією до рад навесні 1925р. Під час наступних виборчих кампаній 1926р. і 1927р. їх кількість збільшилася, але після закінчення виборів більшість груп припиняли своє існування. На підставі цього ОДПУ робило висновок, що більшість куркульських груп носила тимчасовий характер, створювалась для вирішення певних завдань і потім розпадалася, щоб знову, за відповідних умов, виникнути. «Стійких і таких, що періодично виникають у різних районах», органи держбезпеки нараховували 10-30% від загальної кількості [8, с. 637].

На нашу думку, «куркульськими угрупованнями» органи ДПУ називали групи селян, які не лише висловлювали невдоволення окремими міроприємствами радвлادی в українському селі, але й намагалися відстояти свої права, використовуючи різноманітні методи як законні, так і незаконні. Приміром, «групи з протидії податковій кампанії» критикували податкову політику влади, готували спільні звернення про зменшення податків, приховували об'єкти оподаткування, боролися з тими, хто намагався їх виявити. Якщо під час «справжнього непу» органи ДПУ переважно спостерігали за куркульськими групами, то у наступний період почали їх активно ліквідувати. Так, у 1927 р. секретним відділом ДПУ УСРР за належність до куркульських груп було заарештовано 13 осіб, а за перший квартал 1928 р. – вже 270 селян [9, с. 218].

Розгорнувши боротьбу з селянськими союзами і куркульськими групами, органи держбезпеки перейшли до виявлення «організаційних спроб створення селянської класової партії». Ініціаторами створення селянської партії чекісти вважали «міську антирадянську «сільську» інтелігенцію» і колишніх членів антирадянських партій». Особливу активність проявляла й селянська учнівська молодь, яка сформувала найбільшу кількість селянських політичних організацій. Програми всіх організацій і груп, що виступали за створення самостійної селянської партії, виходили з того, що «селянство є самостійним класом, яке складає більшість населення Радянського Союзу, що селянство пригнічено та перебуває під впливом інших, ворожих йому партій лише тому, що не мало і не має досі власної самостійної класової партії» [8, с. 792].

У лютому 1927 р. органи держбезпеки ліквідували у Харкові «праву українську групу», члени якої здійснювали «теоретичну й практичну роботу, спрямовану на організацію селянської партії». Харківська група об'єднувала «українських кооператорів і громадських діячів», що розпочали свою «контрреволюційну діяльність» ще у 1922 р. у складі «Кооперативної ради». Рада була центром безпартійних кооператорів, регулювала всі організаційні та інші питання кооперативного життя. Поступово у ній виокремилися дві основні групи: група старих кооператорів з дореволюційним стажем і молоді, які об'єдналися у так звану «слобожанську групу» [8, с. 799]. У 1925 р., коли вплив Ради на кооперативний рух зменшився, «слобожанська група» почала на своїх зборах обговорювати загальні і політичні питання, у тому числі й створення селянської партії, яку вирішили назвати «Українською мужицькою партією». Ідея створення «партії, яка, працюючи в легальних умовах, захищала б інтереси середняків», з'явилася у «контрреволюціонерів» під впливом статей у радянській пресі «про легалізацію соціалістичних партій, яку висувала опозиція в Компартії» [1, арк. 111 Зв.]

Організацію очолювала «шістка» у складі: В.Лещенка – інструктора Добробуту, Б. Щербаненка – завідуючого редакційним відділом ЦСУ, С. Халяви – члена правління «Тваринництва», Н. Жиліна – інспектора Харківського сільбанку, В. Доленка, якого у 1926 р. в адміністративному порядку вислали до Суздальського концтабору. Саме В. Доленко був «лідером партії і керівником «шістки». В організації нараховувалося до 60 членів, «які діяли за завданнями і під керівництвом верхівки організації». Частина з них брала участь у розширених зібраннях «шістки», які проводилися двічі [1, арк. 85]. Функції членів організації поділялися наступним чином: В.Доленко віддав питаннями зовнішньої політики (іноземні справи) і церкви; Б.Щербаненко – церковними справами та питаннями освіти; В.Лещенко – національним питанням, Я. Стороженко і Н. Жилін – кооперацією, А.Дражевський – фінансовим питанням [1, арк. 84]. Наприкінці 1925 р. керівники організації почали розробку партійної програми, завершив-

ши цю роботу в середині 1926 р., що, на думку чекістів, свідчило про «ідеологічне й організаційне оформлення правої групи». У програмних документах УМП проголошувалася «партією дрібної буржуазії, тобто партією більшості» населення України, оскільки вона представляла не лише інтереси середняка, але й «дрібнобуржуазної частини робітників». Автори партійної програми вважали, що «в українських економічних умовах немає справжнього пролетаріату», що «більшість українських робітників не втратили рис, притаманних дрібній буржуазії» [1, арк. 74].

У політичній сфері головною метою діяльності УМП була «передача всієї повноти державної влади до рук української дрібної буржуазії». Реалізація цієї мети передбачала «відновлення й закріплення існування суверенної української держави – національної держави мужиків» [1, арк. 73]. Питання про форми державного устрою автори партійної програми залишали відкритими, оскільки вважали це питанням тактики. Оскільки УМП була партією демократичною, то майбутній державний лад мав ґрунтуватися на цьому принципі.

Економічну політику партії визначали принципи «приватної власності та широкої приватної ініціативи при повному контролі і регулюванні з боку держави»; скасування монополії зовнішньої торгівлі. У земельному питанні УМП визнавала право дрібної земельної власності, але «верховним хазяїном землі мала виступати держава мужиків, яка встановлювала максимальні розміри земельної власності». Основним гаслом економічної політики УМП було: «Жодного незаможника!» Засобами збагачення селян мали стати інтенсифікація та індустріалізація сільського господарства, а головне – вільна кооперація [1, арк. 73 Зв.]. Робітничка політика УМП передбачала встановлення законодавчим шляхом 8-годинного робочого дня, мінімуму зарплатні, охорони праці, материнства, дитинства [8, с. 799].

ОДПУ СРСР вважало, що «в особі УМП...ліквідували апарат, готовий організаційно і політично очолити антирадянський рух на селі» [8, с. 799]. На нашу думку, висновки ОДПУ явно перебільшували можливості малочисельної Харківської групи, яка не мала осередків, зв'язку з селом. До того ж її діяльність обмежувалася проведенням зборів та обговоренням програмних питань.

Одночасно з Харківською групою органи держбезпеки ліквідували «Українську революційно-демократичну партію визволення Кубані», організовану студентами вищих навчальних закладів Кубані і України. Під час обшуку в одного з членів організації вилучили «розроблену платформу «Українського селянського об'єднання». Чекісти вважали, що, на відміну від програми УМП, платформа УСО не була настільки політично закінченим документом, але вона містила «практичні заходи щодо організації антирадянських груп і взагалі антирадянської роботи на селі» [8, с. 800].

Згідно з платформою УСО формувалася, як політична організація, на основі якої мали створити національну селянську партію. Головною причиною створення цієї організації автори документа

вважали пригнічений стан селянства – класу, який «найбільше дав революції, але отримав найменше» [8, с. 800]. По-перше, саме за рахунок селянства здійснювалася індустріалізація країни. По-друге, після встановлення диктатури компартії мешканці села втратили навіть ті незначні демократичні права, яких вони домоглися за доби самодержавства.

У платформі УСО були визначені «практичні шляхи організації своїх осередків» [8, с. 801]. Керівний осередок планувалося створити у політичному центрі з науковими установами. Міські осередки збиралися формувати із студентів – вихідців з села при кожному вищому навчальному закладі. До сільських осередків приймали селян і сільську інтелігенцію: вчителів, агрономів. Автори платформи пропонували використовувати, як легальні форми роботи: проведення різних виборчих кампаній, демонстрацій, критичне обговорення політичних подій і економічного становища, а також нелегальні, до яких відносили організацію самих осередків селянського об'єднання, збори і засідання членів, створення друкованого органу, який відіграв би керівну і виховну роль.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що УМП та УСО існували лише на папері, а тому не могли становити реальної загрози диктатурі більшовицької партії. Притягнення до кримінальної відповідальності авторів політичних програм цих партій було не стільки боротьбою з «сільською контрреволюцією», скільки з інакомисленням в українському суспільстві.

Протягом 1925-1927 рр. діяльність органів держбезпеки не обмежувалася спостереженням за соціально-економічними і політичними процесами у селянському середовищі. Паралельно відбувалося вилучення «контрреволюційних елементів», які становили потенційну загрозу для здійснення міроприємств радянської влади в українському селі. Так, «Орієнтировка по активній українській контрреволюції», яку Особливий відділ Українського військового округу направив 2 березня 1926 р. начальникам особливих відділів корпусів і дивізій» дозволяє зробити висновок, що наприкінці 1925 – на початку 1926 рр. органи держбезпеки республіки провели першу спецоперацію з ліквідації контрреволюційних організацій, створених «інтелігентськими і напівінтелігентськими угруповуваннями, які в минулому брали активну участь у петлюрівщині». Вказані групи залучали до організації «й окремі елементи села, готуючи їх для дій в тилу на випадок війни та терористичної й агітаційної діяльності зараз» [3, арк. 20].

Так, у жовтні 1925 р. Катеринославський окрвідділ ДПУ ліквідував на території Царичанського району підпільну «контрреволюційну організацію монархічного спрямування, що ставила за мету підняти збройне повстання проти Радянської влади». У матеріалах кримінальної справи вказувалося, що членами організації були, головним чином, куркулі й колишні бандити, незадоволені міроприємствами радянської влади. «Очоловав організацію Сергій Чернявський, 22 років» [5, арк. 191].

Контрреволюційна організація С. Чернявсько-го була заснована у 1922 р. і на момент її ліквідації

органами ДПУ нараховувала 30 осіб, які поділялися на п'ять п'ятірок – груп. Кожна група очолювалася керівником і мала запасних членів, які за першим закликком мали виступити разом з організацією для боротьби з радянською владою. Члени організації проживали у 4-х селах: Юр'ївка, Бабайківка, Канава і Царичанка. За цим же принципом були й розбиті п'ятірки. Село Юр'ївка було місцем зборів членів організації [5, арк. 192].

Однак на підставі аналізу документів кримінальної справи можна стверджувати, що «контрреволюційна організація монархічного спрямування» існувала лише на папері й в уяві самого Чернявського. Достатньо сказати, що сам список бойової групи був складений Сергієм напередодні арешту, при цьому більшість осіб він записав до нього без їхньої згоди. Окремі учасники «контрреволюційної організації», як приміром Г.Тараненко, не лише не знали про існування «бойової групи» Чернявського, але й не були знайомі з самим Сергієм [4, арк. 223 Зв.]. Більшість обвинувачених довідалася, що є членами контрреволюційної організації лише під час арешту від співробітників ДПУ або у камері від інших фігурантів справи. В цілому, як визнав під час допиту сам Чернявський, «представлені у списку відомості не відповідали дійсності» і відповідно «організація була трупом» [4, арк. 27].

На наш погляд, причиною появи справи Чернявського стала поведінка самого Сергія, який відкрито висловлював невдоволення радянською владою, доводив, «що стара влада краща», а також постійно конфліктував з місцевими можновладцями. У тому, що Чернявський не приховував свого прагнення створити антирадянську організацію, яка буде боротися з більшовиками, фактично відкрито пропонував своїм одноліткам вступати до її складу, простежується певне позерство молодого людини. У матеріалах кримінальної справи зазначалося, що «Чернявський не позбавлений манери хизуватися й вихвалитися» [4, арк. 283]. Із постанови про переведення агентурної справи в слідчу зрозуміло, що органи держбезпеки зацікавилися Сергієм, коли отримали інформацію, що син народного вчителя з села Юр'ївка «гуртує навколо себе селян, головним чином молодь, щоб підняти повстання у тилу Червоної Армії під час інтервенції з боку західних держав» [4, арк. 1]. 6 жовтня 1925 р. під час зустрічі з «представником Польгенштабу» у місті Катеринославі С. Чернявського і Ф. Гавриленка заарештували співробітники місцевого окрвдділу ДПУ. Всього по справі проходили 23 особи. При цьому 18 обвинувачених не визнали себе винними під час розгляду справи у суді, інші – Ф. Гавриленко, М. Каір, П. Орел, С. Чернявський – частково.

3 березня 1927 р. Надзвичайна сесія Дніпропетровського окружного суду винесла вирок членам контрреволюційної організації. Найсуворіше по-

карали С. Чернявського, якого засудили до 8 років позбавлення волі з конфіскацією майна й поразкою у правах терміном на 3 роки, а також Михайла і Федора Гавриленків: до 6 і 5 років ув'язнення відповідно. П. Орла, І. Симона, П. Карабута, О. Горощецького, Г. Котенка засудили до 9 місяців позбавлення волі «без суворої ізоляції», Г. Тараненка – «за незаконне зберігання зброї» – до 3 місяців виправно-трудова робіт. Провину інших обвинувачених суд визнав не доведеною, а тому їх було виправдано [5, арк. 314-315].

Документи ДПУ свідчать, що організація Сергія Чернявського була не єдиним «контрреволюційним угрупованням», ліквідованим органами держбезпеки. Одночасно у Коростенському, Бердичівському і Житомирському округах були «виявлені організації, що склалися з колишніх учасників «Волинської Повстанської Армії». Київський окружний відділ ДПУ перевіряв відомості про існування «широкої повстанської організації», що будувалася за принципом трійок і п'ятірок та була зв'язана із закордоном. Такі ж організації, за інформацією чекістів, існували у Прилуках, Лубнах та інших містах». Очолювали вказані контрреволюційні групи так звані «колишні» – особи, які брали активну участь у боротьбі проти радянської влади, як «у лавах Армії УНР і Гетьмана, так і підпільних організаціях і бандах. За цими ж справами проходила публіка, яка повернулася за амністією з еміграції» [3, арк. 20]. В цілому, у спецоперації ДПУ УСРР простежується поєднання «селянської й української контрреволюційних ліній», які в подальшому стають провідними у репресивній діяльності органів держбезпеки.

Отже, можна зробити висновок, що, незважаючи на задекларований владою в період непу союз з селянством, органи держбезпеки продовжували пильно відстежувати всі процеси, які відбувалися в українському селі, вважаючи його джерелом потенційної небезпеки, базою українського націоналістичного руху. Найбільше чекістів турбувало зростання громадської й політичної активності селянства, що знаходило вираження у вимогах створення селянського союзу, а також розробка українською інтелігенцією програм селянської класової партії: Української мужицької партії та Українського селянського об'єднання. Особливу увагу у 1925–1927 рр. органи держбезпеки приділяли так званім «колишнім»: колишнім петлюрівцям, повстанцям, білогвардійцям; особам, які відкрито демонстрували негативне ставлення до існуючої влади. Саме проти них й була спрямована одна з перших репресивних «чисток» українського села, яку органи ДПУ провели у другій половині 1925–першій половині 1926 рр. Зазначимо, що саме під час цієї каральної акції вперше проявилася єдність «селянської» і «української» ліній у діяльності органів держбезпеки.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі ГДА СБУ). – Ф. 13, спр. 370, т. 1.
2. ГДА СБУ. – Ф. 13, спр. 373.
3. ГДА СБУ. – Ф. 13, спр. 445.
4. ГДА СБУ, м. Дніпропетровськ. – Ф. к. с. – Спр. П – 25002, т. 1.
5. ГДА СБУ, м. Дніпропетровськ. – Ф. к. с. – Спр. П – 25002, т. 2.
6. Данилов В. П. Советская деревня 1923-1929 гг. по информационным документам ОГПУ (Введение)/ В. Данилов, Н. Верт, А. Берелович// Советская деревня глазами ВЧК—ОГПУ—НКВД. 1918—1939. Документы и материалы. В 4-х т. / Т. 2. 1923—1929 гг./ Под ред. А. Береловича, В. Данилова. — М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2000. — С. 7-24.
7. Кокін С. Голодомор в Україні і ДПУ/ С. Кокін// Розсекречена пам'ять: Голодомор 1932-1933 років в Україні в документах ГПУ-НКВД. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – С.62-87.
8. Советская деревня глазами ВЧК—ОГПУ—НКВД. 1918—1939. Документы и материалы. В 4-х т. / Т. 2. 1923—1929 гг./ Под ред. А. Береловича, В. Данилова. — М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2000. — 1168 с.
9. Ченцов В.В. Політичні репресії в Радянській Україні в 20-ті роки/ В. В. Ченцов. – Тернопіль: Збруч, 2000. - 482 с.
10. Центральный державный архив громадських об'єднань України. – Ф. 1, оп. 20, спр. 2317.